

**CIRCULAȚIA MONETARĂ ÎN REGIUNEA POLARIZATĂ ECONOMIC
ÎMPREJURUL ORAȘULUI CÂMPULUNG,
ÎN SECOLUL AL XVI-LEA, ÎN LUMINA CERCETĂRII NUMISMATICE A
TEZAUROLUI DE LA VULTUREȘTI**

Paul Dumitrache*, Consuela Grecu**

Abstract

One of the two hoards of 16th century representative for the monetary circulation within the economic area around the city of Campulung was discovered in Vulturesti village, about 30 km to the military camp of Michael the Brave from 1595. As a result of its recent numismatic research, a unique discovery was made, a denarius issued in 1552 in Sibiu, by Petrus Haller on behalf of Emperor Ferdinand I. This is the first of its type, known to be identified in structure of the hoards concluded in 16th and 17th centuries, discovered in Walachia and even in Transylvania.

The information thus provided by the numismatic source, combined with the written sources, allowed us to issue several assumptions concerning monetary circulation features of the contact area between Walachia and Transylvania, in the 16th century, generally speaking, and particularly for denarius monetary circulation, during the first six decades of the 16th century.

Key words: monetary circulation, sixteen century, Câmpulung Muscel, transilvanian numismatics, Petrus Haller.

Tezaurul de la Vulturești este unul dintre cele trei tezaure de sfârșit de secol XVI – început de secol XVII, descoperite în regiunea polarizată economic împrejurul orașului Câmpulung și aflate în custodia Muzeului Municipal Câmpulung Muscel. Semnalat inițial în articolul *Trei tezaure monetare din secolele XV-XVII descoperite în zona orașului Câmpulung-Muscel* (Smaranda, Trâmbaciu 1981, pp. 342, 346-8), sub denumirea *tezaurul de la Hârtiești – Vulturești*, acesta a fost sumar determinat și prezentat împreună cu celelalte două, descoperite în zonă: tezaurul de la Dragoslavele și tezaurul descoperit în cartierul Schei din Câmpulung. Cele 31 de monede, înregistrate ca atare în inventarul muzeului din Câmpulung, au fost descoperite, în anul 1976, de muncitorii forestieri care lucrau pe Valea Mâzgana din comuna Vulturești, la rădăcina unui copac aflat aproximativ la un km de vechiul drum comercial care lega, în secolul al XVI-lea, satele aflate pe Valea Argeșelului de drumul Câmpulungului, prin Stoienești și de cel al Brașovului, prin Dragoslavele. Având în vedere locația descoperirii acestuia, ca și o serie de aspecte inedite constatate cu ocazia analizei numismatice detaliate, ne-am propus reintroducerea tezaurului în circuitul științific, împreună cu rezultatele cercetării și fotografiile monedelor care îl alcătuiesc.

Citat în literatura de specialitate referitoare la studiul circulației monetare în Țara Românească în secolul al XVI-lea (Murgescu 1996 325-6), tezaurul descoperit la

*Doctorand, Institutul de Arheologie Vasile Pârvan, Sectorul Numismatică, București.

E-mail: numismatic31@gmail.com

** Muzeul Municipal Câmpulung Muscel, Câmpulung Muscel.

E-mail: consuela.grecu@muzeulcimpulung.ro

Vulturești se consacră ca fiind unul dintre izvoarele numismatice de referință în studierea circulației monetare la zona de contact a Țării Românești cu Transilvania. Satul Vulturești este atestat documentar pentru prima dată în 1512, prin hrisovul dat de Neagoe Basarab pentru a întări Mănăstirii Cotlomuz satele sale hotărnicite de boieri. În acest hrisov, printre martori, apar menționați *Repede și Razor din Vilturești*. Tot pentru a întări satele Mănăstirii Cotlomuz, în hrisovul dat de Vlad Întunecatul, în 1531, sunt menționați ca martori aceiași moșneni vultureșteni:... și la *Hârtiești, hotarnic Ștefan. Martori Răpede, Razo și Mihail din Vilturești* (Mihai, 1975-1982). Situat pe drumul comercial care coboară de la Stoienesti, pe valea Argeșului, până la Leordeni și mai departe, pe firul Argeșului, spre târgul Bucureștilor, satul Vulturești nu a aparținut moșiilor boierești sau mănăstirești, spre deosebire de multe alte sate situate în aval. Obștea moșnenilor vultureșteni se asociază, astfel, tradițional și cultural familiei obștilor muscelene printre care se numără și cele din Dragoslavele, Stoienesti, Nămăiești sau Câmpulung.

Alcătuind din 12 dinari ungurești și unul transilvan emiși între anii 1535 și 1575 și 18 tripli groși ai Uniunii polono-lituaniene emiși între anii 1582 și 1598, conform structurii detaliată pe emitenți (Figura 1), tezaurul ne dezvăluie o serie de particularități inedite, ca urmare a determinării pieselor componente, așa cum se observă din catalog și din cele șase planșe aferente.

Catalogul tezaurului de la Vulturești

PRINCIPATUL TRANSILVANIEI

Ferdinand I (1551-1556) – Dinar

- # 1. AR; 0,48 g; ✓; 15,3 x 15,5 mm; 1552 H-P (Sibiu); **H-P** = marca monetară utilizată de Haller Petrus, magistrul cameral și concesionar al monetăriei sibiene în 1552; MBR: #66 (Variantă inedită: un punct între A și N, în legenda aversului), Huszár (MKU): #948; Huszár (Erdélyi): p. 41; Planșa 1/1; Inv MMC: 1112. Publicată inițial: *Dinar 1557 Kremnitz* (Smaranda, Trîmbaciu, 1981, p 348, nr. 21/ Anexa III).
Av//Rv: **FERDINA**◦**N**[dus] ◦ **D**[ei] ◦ **G**[ratia] ◦ **R**[ex] ◦ **VNG**[ariæ] ◦ **1552** ★ / Scut scartelat stilizat: 1 - Benzile arpadiene; 2 - Crucea dublă; 3 - Capetele de panteră dalmate; 4 - Leul Boemiei; În centru - scutul Austriei. / **PATRONA** ☼ - ☼ **VNGARIE** ☼ / Madona încoronată ținând pruncul pe brațul drept. În părți: **H**[aller] - **P**[etrus], marca monetăriei Hermanstadt (Sibiu), în 1552.

UNGARIA

Ferdinand I (1526-1564) – Dinar

- # 2. AR; 0,52 g; ✓; 15,3 x 15,3 mm; 1535 K-B (Kremnitz); Huszár (MKU): #935 (Variantă); Planșa 1/2; Inv MMC: 1107; Flan găurit. Av//Rv: **FERDINAND**[us] ◦ **D**[ei] ◦ **G**[ratia] ◦ **R**[ex] ◦ **VNG**[ariæ] ◦ **1535** ◦ / Scutul Ungariei // **PATRONA** ☼ ★☼ **VNGARIE** / Madona cu pruncul, iar în părți, **K-B**.
- # 3. AR; 0,40 g; ✓; 15,5 x 15,5 mm; 1538 K-B (Kremnitz); Huszár (MKU): #935 (variantă); Planșa 1/3; Inv MMC: 1103; Av//Rv: ca la #2.

- # 4. AR; 0,43 g; ←; 13,6 x 14 mm; 1543 K-B (Kremnitz); Huszár (MKU): #935 (Variantă); Planșa 1/4; Inv MMC: 1111; Fragmente mici rupte dealungul circumferinței. Av//Rv: ca la # 2.
- # 5. AR; 0,49 g; ←; 15,5 x 15,5 mm; 1544 K-B (Kremnitz); Huszár (MKU): #935 (Variantă); Planșa 1/5; Inv MMC: 1105. Av//Rv: ca la # 2.
- # 6. AR; 0,47 g; ↑; 15,3 x 15,3 mm; 1546 K-B (Kremnitz); Huszár (MKU): #935 (Variantă); Planșa 2/1; Inv MMC: 1109; Flan găurit. Av//Rv: ca la # 2.
- # 7. AR; 0,52 g; ↙; 14,5 x 15,6 mm; 1547 K-B (Kremnitz); Huszár (MKU): #935 (Variantă); Planșa 2/2; Inv MMC: 1110. Av//Rv: ca la # 2.
- # 8. AR; 0,43 g; ↑; 15,3 x 15,3 mm; 1548 K-B (Kremnitz); Huszár (MKU): #935 (Variantă); Planșa 2/3; Inv MMC: 1108. Av//Rv: ca la # 2.
- # 9. AR; 0,49 g; ↙; 15,3 x 15,5 mm; 1557 K-B (Kremnitz); Huszár (MKU): #935 (Variantă); Planșa 2/4; Inv MMC: 1113. Av//Rv: ca la # 2.
- #10. AR; 0,44 g; ↙; 15,3 x 15,5 mm; 1559 K-B (Kremnitz); Huszár (MKU): #936; Planșa 2/5; Inv MMC: 1106; Fragmente mici rupte dealungul circumferinței. Av//Rv:
FER[dinandus]°**D**[ei]°**G**[ratia]°**E**[lectus]°**RO**[manorum]°**I**[mperators]°**S**[emper]°**AV**[gustus]°**GE**[rmaniae]°**HV**[ngariae]°**B**[ohemiae]° **R**[ex]°/ **1559** deasupra scutului Ungariei // **PATRONA** ° ☼ ° **VNGARLÆ** / Madona, iar în părți, **K-B**.
- #11. AR; 0,47 g; ↙; 15,5 x 15,7 mm; 1560 K-B (Kremnitz); Huszár (MKU): #936; Planșa 3/1; Inv MMC: 1114. Flan găurit. Av//Rv: ca la # 10.
- #12. AR; 0,49 g; ↘; 15,1 x 15,5 mm; 1562 K-B (Kremnitz); Huszár (MKU): #936; Planșa 3/2; Inv MMC: 1115.

Maximilian II (1564-1576) - Dinar

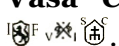
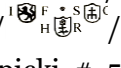
- #13. AR; 0,61 g; ↙; 15,2 x 15,5 mm; 1575 K-B (Kremnitz); Huszár (MKU): #992; Planșa 3/3; Inv MMC: 1104;
Av//Rv:**MAX**[imillianus]°**II**°**D**[ei]
°**G**[ratia]°**E**[lectus]°**RO**[manorum]°**I**[mperators]°**S**[emper]°**AV**[gustus]°**G**[erm
aniae]°**HV**[ngariae]°**B**[ohemiae]°**R**[ex]°/ **1575** deasupra scutului Ungariei // **PATRONA** ° ☼ ° **VNGARLÆ** / Madona, iar în părți, **K-B**.

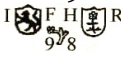
UNIUNEA POLONO – LITUANIANĂ

Ștefan Báthori (1576-1586)
Triplu groș al Lituaniei

- #14. AR; 2,33 g; ↙; 21 mm; 1582 Vilnius; ☼ = „Semiluna în câmp albastru având între vârfuluri o stea de aur cu șase raze” este marca monetară utilizată de trezorierul Lituaniei Jan Hlebowicz între anii 1580-1583; Parchimowicz # 2645; Planșa 3/4; Inv MMC: 956.

- Av//Rv: **STEP**[hanus]°**D**[ei]° **G**[ratia]°**R**° **PO**[loniæ]°**M**[agnus]°**D**[ux]°**L**[ituaniae]° / Bust încoronat către dreapta //° **I I I** ° / "**Vulturul Poloniei**" - "**Călărețul Lituaniei**" / **15 - 81** / **GROS**[sus]°**ARG**[enteus] / **TRIP**[lus]°**M**[agnus]°**D**[ux]°**LIT**[uaniae]° / Scutul **Báthori** încoronat desparte rândurile 2 și 3.
- #15. AR; 2,41 g; ↑; 19,7 mm; 1586 Vilnius; = *Frunza* este marca monetară a gravorului Peter Platyny, în perioada 1579-1586; Parchimowicz # 2648; Planșa 3/5; Inv MMC: 955.
Av//Rv: **STEP**°**D**°**G**°**REX**°**PO**°**M**°**D**°**L**° / ca la #14 //° **I I I** ° / "**Vulturul Poloniei**" - "**Călărețul Lituaniei**" / **15 - 86** / **GROS** °**ARG** / **TRIP**°**M**°**D**° **LIT**° / Scutul **Báthori** încoronat desparte rândurile 2 și 3.
Triplu groș al Coroanei
- #16. AR; 2,44 g; ↗; 21,2 mm; 1586 Olkusz; **N-H**/**D** = Mikolaj Hewel de Colpino - Concesionar al monetăriei Olkusz în perioada 1584-1586, utilizează ca însemne monetare inițialele N – H sau N / Jan Dulski - Trezorier al coroanei în perioada 1581 - 1590, având ca blazon *Przegonia (o sabie de argint între două semilune de aur)*; Parchimowicz # 2559; Planșa 4/1; Inv MMC: 961; Flan găurit. Av//Rv: **STEPHA**°**D**°**G**°**REX**°**PO**°**M**°**D**°**L** ° / ca la #14 //° **I I I** ° / **N** - "**Vulturul Poloniei**" - Scutul **Báthori** - "**Călărețul Lituaniei**" - **H** / **15 - 86** / **GROS**°**ARG** / **TRIP**° **REG** / **POLONIÆ** / **15 - 86** / **I - D** /. Scutul trezorierului Jan Dulski () desparte rândurile 5 și 6.
- #17. AR; 2,13 g; ↗; 21,6 mm; 1586 Poznan;   = Scutul trezorierului Jan Dulski având, la dreapta, însemnul *haki* (două cârlige încrucișate având o stea în cinci colțuri dedesubt), marcă monetară a concesionarului monetăriei Poznan, Theodore Busch (1584-1592); Parchimowicz # 2604; Planșa 4/2; Inv MMC: 967; Flan găurit. Av//Rv: **STEP**°**D**°**G**°**REX**° **POLO**° / ca la #14 //° **I I I** ° / "**Vulturul Poloniei**" - Scutul **Báthori** - "**Călărețul Lituaniei**" / ca la #16 / **86** .
- Sigismund III Wasa (1587-1632)**
Triplu groș al Coroanei
- #18. AR; 2,21 g; ↓; 20,5 mm; 1590 Poznan;   **I**° **D**° **90** = Scutul trezorierului Jan Dulski încadrat de inițialele sale I-D, având, la dreapta, milenisimul 90 și, la stânga, însemnul *haki* al concesionarului Theodore Busch; Kopicki # 538; Planșa 4/3; Inv MMC: 964. Av//Rv: °**SIG**[ismundus]°**III**°**D**°**G**°**REX**°**PO**°**M**°**D**°**L**° / Bust încoronat către dreapta //° **I I I** ° / "**Vulturul Poloniei**" - Scutul **Vasa** - "**Călărețul Lituaniei**" / **GROS**° **ARG** / **TRIP**°**REG** / **POLONIÆ** /   **I**° **D**° **90** .
- #19. AR; 2,45 g; ↙; 21,5 mm; 1590 Poznan;   **I**° **F**° **90** = Scutul trezorierului Jan Firlej (1590-1609), *Lewart (Leopard stând rampant)*, încadrat de inițialele sale I-F, având, la dreapta, milenisimul 90 și, la stânga, însemnul *haki* al concesionarului Theodore Busch; Kopicki # 540; Planșa 4/4; Inv MMC: 968. Av//Rv: ca la #18 // ca la #18 /   **I**° **F**° **90**°.
- #20. AR; 2,54 g; ↓; 20,5 mm; 1593 Poznan; **93**   **F**° = Scutul trezorierului Jan Firlej, încadrat de inițialele sale I-F, având, la stânga, milenisimul 93 și, la dreapta, însemnul *haki* al concesionarului Walentego Jahnsa (1592-1595) care, odată cu preluarea concesiunii monetăriei Poznan, în 1592, utilizează aceeași marcă monetară, însă o variantă stilizată; Kopicki # 552; Planșa 4/5; Inv MMC: 969. Av//Rv: ° **SIG**I° **3** °**D**° **G**° **REX**° **PO** ° **M** ° **D** ° **L**° / ca la #18 // ca la #18 / **93** .

- #21. AR; 2,47 g; ⚔; 20,0 mm; 1593 Poznan; 93 I F ; Kopicki # 552; Planșa 5/1; Inv MMC: 958. Av//Rv: ca la #20.
- #22. AR; 2,33 g; ⚔; 20,2 mm; 1593 Olkusz; I F = Scutul trezorerului Jan Firlej, încadrat de inițialele sale I-F, desparte rândul al cincilea al legendei reversului; Kopicki # 482; Planșa 5/2; Inv MMC: 970. Av//Rv: °SIG° III°D°G°REX° POLON°M° D°L°/ ca la #18 // ca la #18 /GROS °ARG°TR / IP°REG°POLO/°NLÆ° I°F° 93°.
- #23. AR; 2,34 g; ⚔; 20,4 mm; 1593 Olkusz; I F = Scutul trezorerului Jan Firlej, încadrat de inițialele sale I-F, în rândul al șaselea al legendei reversului; Kopicki # 470; Planșa 5/3; Inv MMC: 959. Av//Rv: °SIG° III°D°G°REX°POLO°M°D°L°/ ca la #18 // ca la #18 /GROS°ARG° TR / IP° REG° POLO/°NLÆ° 93° /° I°F°.
- #24. AR; 2,36 g; ⚔; 20,0 mm; 1595 Olkusz; I F = Scutul trezorerului Jan Firlej, încadrat de inițialele sale I-F, desparte rândul al cincilea al legendei reversului; Kopicki # 515; Planșa 5/4; Inv MMC: 965. Av//Rv: °SIG°III°D°G°R° - ° POLONI°M° D°L°/ Gulerul alungit sub bărbie întrerupe legenda. // ca la #18 /GROS°ARG/ TR°R°POLO/°NI - 95° /° I°F°.
- #25. AR; 2,42 g; ⚔; 20,4 mm; 1595 Bydgoszcz; = Marca monetară a concesionarului Walentego Jahnsa (1594-1596), același ca și în cazul monetăriei Poznan, desparte scutul trezorerului Jan Firlej de cel al proprietarului monetăriei, Stanislaw Cikowski (1594-1601), denumit *Radwan*. Toate cele trei mărci sunt încadrate, la stînga și la dreapta, de inițialele deținătorilor; Kopicki # 712 (Variantă); Planșa 5/5; Inv MMC: 966. Av//Rv: °SIG°III°D°G°REX°POL°M°D°L°/ca la #18 // &"Vulturul Poloniei" Scutul Vasa "Călărețul Lituaniei" /GROS° ARG /TRIP°REGNI /POLON° 95/ .
- #26. AR; 2,36 g; ⚔; 21,2 mm; 1597 Bydgoszcz; = Marca monetară a maestrului monetar Herman Ruediger (1596-1599), *trandafirul*, desparte scutul trezorerului Jan Firlej de cel al lui Stanislaw Cikowski. Toate cele trei mărci sunt încadrate, la stînga și la dreapta, de inițialele deținătorilor; Kopicki # 724; Planșa 6/1; Inv MMC: 963. Av//Rv: °SIG° III°D°G° - REX°PO° M° D° L°/ ca la #24 //ca la #18 /GROS : ARG :/ TRIP : REGNI :/ POLO° 97/ .
- #27. AR; 2,43 g; ➔; 21,0 mm; 1597 Olkusz; I F = ca la #24; Kopicki # 520 (Variantă); Planșa 6/2; Inv MMC: 954. Av//Rv: ca la #24 // ca la #24 /° NI° - ° 97° /° I°F°.
- #28. AR; 2,36 g; ⚔; 20,5 mm; 1597 Olkusz; I F = ca la #24; Kopicki # 520; Planșa 6/3; Inv MMC: 960. Av//Rv: °SIG°III°D°G°R° - °POLON°M°D°L°/ca la #24 // ca la #24 /.
- #29. AR; 2,53 g; ⚔; 21,7 mm; 1597 Poznan; = *Ramura cu tei fructe de pădure*, marca monetară a concesionarului Jan Dittmar (1595-1598), desparte scutul trezorerului Jan Firlej de cel al maestrului monetar Herman Ruediger (1596-1599). Cele două scuturi sunt încadrate, la stînga și la dreapta, de inițialele deținătorilor, în timp ce marca concesionarului separă ultimele două caractere ale milenisimului; Kopicki # 597; Planșa 6/4; Inv MMC: 957. Av//Rv: ca la #18 //ca la #18 /GROS°ARG/ TRIP° REG° / PLONLÆ° / .

- #30. AR; 2,39 g; 7; 21,4 mm; 1597 Poznan; = ca la #29; Kopicki # 597; Planșa 6/5; Inv MMC: 962. Av//Rv: ca la #29.
- #31. AR; 2,07 g; 20,0 mm; 1598 Poznan; = ca la #29 însă o altă variantă a ramurii cu tei fructe de pădure; Kopicki # 602; Planșa 6/6; Inv MMC: 953. Av//Rv: ca la #26 //ca la #18 / **GROS : ARG : TRIP : R ° PO :** / .

Analiza structurală a tezaurului (Figura 1) denotă faptul că emisiunile ungare ale lui Ferdinand I, împreună cu emisiunea transilvană, se segregă față de emisiunile polono-lituaniene, în ceea ce privește perioada în care au fost emise². Cei 18 tripli groși bătuți între 1582 și 1598 includ în proporție semnificativă (72,22%) un nucleu compact de emisiuni ale lui Sigismund al III-lea Wassa, din perioada 1590-1597 (1590: 2 buc; 1593: 4 buc; 1595: 2 buc și 1597: 5 buc). Spre deosebire de aceștia, lotul format din cei 13 dinari emiși în numele lui Ferdinand I se caracterizează printr-o succesiune anuală a emisiunilor relativ constantă între anii 1535 și 1562, cu excepția exemplarului bătut în 1575, la un deceniu distanță, pentru Maximilian al II-lea (Catalog: #13). Pornind de la această constatare, nu putem să nu remarcăm că cel de-al șaptelea deceniu al secolului al XVI-lea reprezintă o perioadă de referință în analiza modificărilor structurale ale fluxurilor circulației monetare, la zona de contact a Țării Românești cu Transilvania, finalul acestuia fiind marcat atât din punct de vedere politic³ cât și monetar⁴.

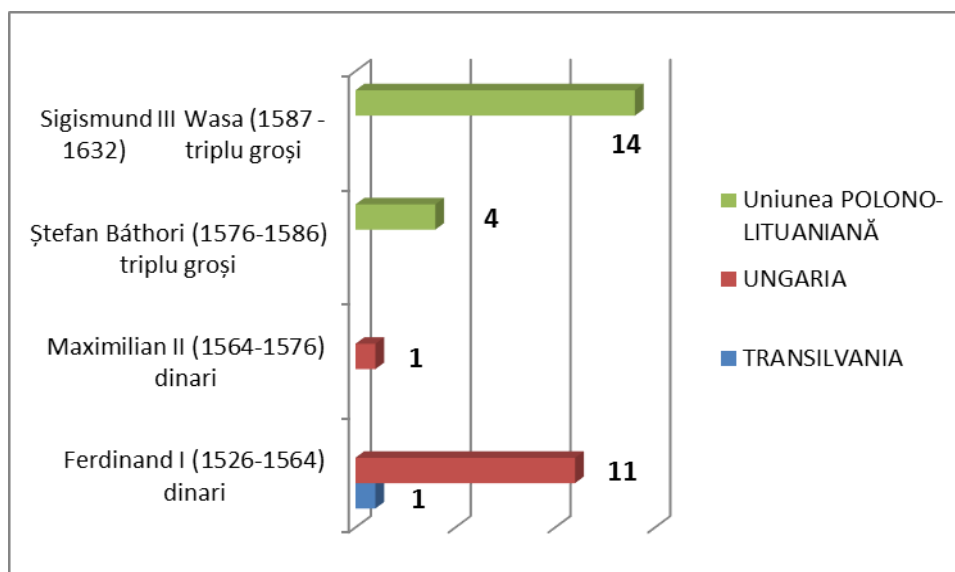

Figura 1 Structura tezaurului de la Vulturești

² Aurel Vîlcu atrage atenția asupra persistenței dinarilor emiși de către Ferdinand I, în circulația dinarului în Țara Românească, încă până în prima jumătate a secolului al XVII-lea, datorită valorii sale intrinseci (Vîlcu 2002 343).

³ În 1571 este ratificat tratatul de la Speyer, din 16 august 1570, urmarea căruia se încheie perioada de instabilitate politică a Transilvaniei, determinată de luptele dintre partida habsburgică și cea otomană, prin semnarea actului de naștere al Partiumului.

⁴ În 1580, Ștefan Báthori va pune în aplicare reforma monetară stipulată prin Tratatul de înființare al Uniunii statale polono - lituaniene, semnat la 1 iulie 1569 la Lúblin (Mościcki 1919 26).

Din punct de vedere numismatic, prezența dinarului transilvan emis la Sibiu (Catalog: #1) reprezintă un element de noutate cu privire la circulația monetară în Țara Românească, în secolul al XVI-lea. Acest exemplar este primul de acest tip, cunoscut, până acum, ca fiind identificat în structura tezaurelor încheiate în secolele al XVI-lea⁵ și al XVII-lea⁶, descoperite în Țara Românească. Mai mult, din verificarea structurii pe monetării emitente a tezaurelor similare descoperite în Transilvania și Banat, constatăm că acest tip de dinar nu se regăsește nici în structura tezaurelor analizate de Lajos Huszár, Francisc Pap și Judith Winkler (Huszár *et alii* 2010 163 – Tabelul II/ Ferdinand I / Dinar / 1552). Trebuie, totodată, avut în vedere faptul că descoperirile recente pot să aducă, oricând, noi amendamente afirmațiilor noastre. Nu în ultimul rând, cercetarea detaliată a unor tezaure deja semnalate sau publicate anterior - cum este și cazul tezaurului cercetat de noi - ne poate oferi, de asemenea, noi ipoteze complementare sau reinterpretări ale celor deja existente.

Dacă luăm ca referință Pacea de la Oradea, din data de 24 februarie 1538, primii dinari transilvăneni au fost cei bătuți la Cluj, în 1538, în numele lui Ioan I Zápolya, având ca marcă a monetării inițialele C-G (Huszár 1979, p. 136/ #891; Huszár 1995, p. 40; Murgescu 1996, p. 104). Odată cu semnarea tratatului de pace prin care Ferdinand I îi recunoaște lui Ioan I Zápolya dreptul la coroana Ungariei Răsăritene, *Camera Cementi* se mută la Cluj sub conducerea cardinalului Martinuzzi (Fráter György), trezorier regal⁷ și ulterior guvernator al Transilvaniei (1541-1551). Aceste emisiuni de dinari sunt extrem de rare, chiar și în colecțiile marilor muzee⁸. Următoarea emisiune de dinari transilvăneni este bătută în 1551 la Baia Mare (Huszár 1995, p. 44) în numele lui Ioan Sigismund Zápolya (1540-1551; 1556-1471), principe al Transilvaniei, la momentul acela, sub regența mamei sale Isabela Iagiello Zápolya (1540-1551)⁹. Începând, însă, cu 1551, balanța politică a Transilvaniei se reînclină în favoarea habsburgilor, cu impact și asupra emisiunilor de monedă transilvană. În iunie 1551, Ferdinand I ocupă Transilvania și o anexează la posesiunile sale, pînă în 1556. Tot în 1551, probabil la scurt timp după ocuparea orașului Sibiu, este cunoscută prima emisiune de florini purtând marca monetării sibiene: H - ✕, tip monetar care va continua să fie bătut pînă în anul 1555 (Huszár 1979, p. 138/ #898; Huszár 1995, p. 40). În anul următor, 1552, sunt emise și primele nominaluri de tipul *klippe*, emisiuni cu caracter inedit pentru numismatica transilvană. Pe aceste tipuri monetare, cu valoarea de ¼ taler (7,20 g), ½ taler (14 g), ¾ taler (24,75 g), 1 taler (29 g), 1½ taler (40,93 g) și 2 taleri (56,05 g), sunt reprezentate doar armele Sibiului (✕), ca marcă a monetării (Huszár 1979, p. 139/ #910; Huszár 1995, p. 40). Ocupația habsburgică nu a determinat apariția unui flux monetar semnificativ dinspre Transilvania spre Viena, ci dimpotrivă.

⁵ Bogdan Murgescu sintetizează structura circulației monetare în Țara Românească, în secolul al XVI-le, în funcție de zonele de proveniență ale monedelor, remarcând doar prezența dinarilor emiși la Baia Mare pentru Ioan Sigismund Zápolya (Murgescu 1996 151).

⁶ Singura monetărie transilvană menționată de Aurel Vîlcu este tot cea de la Baia Mare, atât pentru dinarii bătuți în numele lui Ferdinand I, în perioada 1551-1556, cât și pentru cei bătuți în numele lui Ioan Sigismund Zápolya, începând cu 1556 (Vîlcu 2002 344).

⁷ Martinuzzi controla finanțele Transilvaniei și, implicit, concesiunea camerelor, încă din 1529 când a fost numit trezorier de către Ioan I Zápolya.

⁸ În catalogul *Monede și Bancnote Românești* publicat în 1977 de G. Buzdugan, O. Luchian, C. Oprescu, acest tip de dinar nu era cunoscut (Buzdugan *et alii* 1977 120).

⁹ Ioan Sigismund va relua emiterea de nominaluri mici - în tiraje extrem de reduse - începând cu 1556 (Huszár 1995 44-5, 49), ca urmare a realegerii sale ca principe al Transilvaniei, în cadrul Dietei de la Sebeș din 12 martie 1556.

Astfel, la începutul anului 1552 Ferdinand conștientizase deja faptul că în acel moment el putea obține din Transilvania venituri de numai 90.000 de ducăți, în timp ce apărarea principatului l-ar fi costat 300.000 de florini (Murgescu 1996 235-6). În acest context, putem afirma că emisiunile de necesitate de taleri de tip *klippe*, din 1552, au fost bătute cu scopul de a acoperi costuri ale campaniei militare condusă de Castaldo¹⁰ sau pentru finanțarea noilor fortificații ale Sibiului¹¹. Referitor la nominalurile mici, necesare circulației monetare locale, în perioada ocupației habsburgice a Sibiului este cunoscută o singură emisiune de dinari, respectiv cea din 1552, din perioada primariatului lui Petrus Haller (1500-1503) (Huszár 1979 144/#948; Huszár 1995 40). Pentru acest tip monetar, sunt cunoscute două variante principale clasificate în funcție de tipul scutului de pa avers: varianta cu scut drept și varianta cu scut francez, aceasta din urmă fiind și varietatea caracteristică exemplarului descoperit la Vulturești (Planșa 1/1). De asemenea, doar pe acest tip de dinar și pe obolii bătuți tot în 1552 (Huszár 1979 146-7/#970; Huszár 1995 40), marca monetăriei sibiene reprezentată pe monede (H - P) include și inițiala P [etrus] a noului comite cameral¹².

Bürgermeister-ul sibian Peter Haller este o personalitate remarcabilă în istoria orașelor săsești din Transilvania, precum și Michael Weiss, primarul Brașovului, câțiva ani mai târziu. Despre rolul Hallerilor în istoria comerțului din Transilvania s-au publicat o serie întreagă de lucrări de interes¹³, oferindu-ne posibilitatea să remarcăm o serie de izvoare documentare extrem de utile în analiza comerțului cu Țara Românească. Haller va avea viziunea profitului pe care îl poate aduce monopolizarea comerțului cu micii negustori din orașele Țării Românești, ba chiar și din Moldova, ca urmare a unor privilegii sau scutiri de taxe care să-i determine pe aceștia să-și

¹⁰ În iunie 1551, armata habsburgică aflată sub comanda generalului Giovanni Battista Castaldo pătrunde în Transilvania iar la 17 august 1551, Castaldo instalează în Sibiu o garnizoană formată din 14 companii de infanterie, dotate cu 46 de tunuri și 216 puști de cetate (archebuze).

¹¹ Haller convinge consiliul orașului și contribuie el însuși, financiar, la reabilitarea fortificațiilor cetății, prin construirea de bastioane care să întărească centurile de apărare ale orașului și care să fie construite *...puternice, mari, solide și pe vecie, lucru care costă*. Arhitectul italian Alessandro Clippa (Alexander Klippa) a realizat un proiect de întărire a fortificațiilor cu cinci bastioane de mari dimensiuni - printre care și bastionul finanțat de Haller - plasate la colțurile centurii. Bastioanele urmau să fie prevăzute cu platforme spațioase pentru amplasarea tunurilor, sub care trebuiau amenajate cazemate pentru depozitarea muniției și adăpostirea trupelor. Bastionul Haller a fost construit în perioada 1551-1553, în timpul primariatului lui Petrus Haller, lucrările fiind coordonate de meșterii Peter Nürnberger și Georg Waahl (Avram, Crișan 1983 27).

¹² Până în 1526, *Camera Cementi* era administrată în numele consiliului orașenesc de către primarul orașului care implicit ocupa și poziția de magistru cameral. Ulterior, Ioan I Zapolya odată cu numirea lui Martinuzzi ca trezorier, în 28 octombrie 1527, va muta camera la Cluj (Imobilul situat pe strada Emile Zola nr. 4, construit pentru a găzdui monetăria, poartă și astăzi inscripția *Domus Cementaria et Auricursoria*). Martinuzzi readuce camera la Sibiu în 1542, după moartea lui Ioan Zapolya (Huszár 1995, pp. 23-4).

¹³ Samuil Goldenberg publică în 1958 articolul *Hallerii. Un capitol din istoria comerțului și a capitalului comercial din Transilvania în sec. XVI*, (Studii Rev. Ist. 1958 11/5 89-115) însă opera lui Gustav Gündisch, *Peter Haller. Bürgermeister von Hermanstadt und Sachsengraf (1500-1569)* publicat în *Südostdeutsches Archiv XXXII/XXXIII* (1989/90), pp. 5-89, rămâne o lucrare de referință, foarte bine documentată. Mai nou, Mária Pakucs-Willcocks analizează o serie de documente referitoare la Peter Haller, publicate inițial de Gündisch, în *Sibiu – Hermanstadt. Oriental trade in sixteenth century Transylvania*, Böhlau, 2007.

redirecționeze fluxul de mărfuri exportate, dinspre Brașov către Sibiu. Ca recompensă pentru serviciile sale și pentru loialitate, solicită și obține din partea împăratului un privilegiu comercial inedit, un privilegiu prin care negustorii moldoveni și valahi care-i vindeau lui marfă în valoare de cel mult două mii de florini, la Sibiu, erau scutiți de plata tricesimei: *...ita ud idem Petrus Haller ex rebus suis mercimonialibus ex Moldaviam et Transalpinis in eandem civitatem Cibiniensem inferendis vel ex eadem civitatem educendis per vigesimatorem dictae civitatis tamdiu defalcandis, quamdiu de summa duorum millium florenorum, praefato Petro Haller quoad plenum satisfactum fuerit*¹⁴ (Gündisch 1989/90 60). Având în vedere gradul de raritate al dinarului sibian din 1552, se ridică o întrebare pentru al cărei răspuns cercetarea noastră va aborda, din punct de vedere metodologic, o analiză integrată a izvoarelor cunoscute, luând în considerare atât factorii economici cât și cei politici cu potențial impact asupra concluziilor și ipotezelor finale. În ce măsură prezența dinarului transilvan emis la Sibiu în 1552, în structura tezaurului de la Vulturești, este aleatoare - fiind o prezență singulară - sau poate fi interpretată ca un indicator al provenienței eșantionului de masă monetară din care face parte?

Atestată documentar, încă de la începutul secolului al XV-lea¹⁵, principala sursă de venit, atât a obștilor moșnenilor musceleni cât și a celorlalți deținători ai moșiilor din regiune, fie ele mânăstririle, boierii sau domnia, provenea din vânzarea surplusului de produse naturale, tradiționale, obținute din producția agricolă sau ca urmare a ocupațiilor tradiționale: creșterea animalelor domestice, apicultura, prelucrarea lemnului, vânătoarea, pescuitul, etc. Principala piață de desfacere a acestor produse o reprezentau breslele meșteșugarilor sași din Bașov și Sibiu, care, la rândul lor, își desfășeau produsele meșteșugărești de larg consum, unelte, arme sau alte mărunțișuri (*parvalia*)¹⁶, direct sau prin intermediul acelorași negustori, pe piața de consum munteană. Dacă în cazul orașelor săsești sistemul de organizare urban facilita procesul de schimb de tip marfă contra bani, în zona muscelor, atât colectarea produselor locale cât și desfacerea produselor meșteșugărești importate se realiza printr-o infrastructură mult mai complexă, în care micii negustori și târgurile locale jucau un rol foarte important. În cadrul exportului de 710.710 dinari, făcut (n.a. în anul 1500, la Sibiu) de negustorii din Țara Românească, pomeniți ca atare, negustorii mici au participat cu 709.870 dinari sau 98,5%, iar negustorii mari cu 840 dinari sau 0,2% (Manolescu 1956, p 229). Tot Radu Manolescu ne oferă o perspectivă spațială și asupra efectului polarizator al Câmpulungului pentru economia și circuitele monetare locale, în lucrarea sa *Relațiile comerciale ale Țării Românești cu Sibiul, la începutul veacului al XVI-lea* unde, pe harta târgurilor și satelor din Țara Românească implicate în comerțul cu Sibiul (Manolescu 1956, p 258, Fig 1.), se remarcă reprezentarea singulară, ca centru de polarizare, a târgului câmpulungean, în toată regiunea dintre bazinele

¹⁴ Gustav Gündisch, *Peter Haller Bürgermeister von Hermanstadt und Sachsengraf (1500-1569)* în *Südostdeutsches Archiv* XXXII/XXXIII (1989/90), p. 60, citat și de Willcocks, Mária 2007 53.

¹⁵ Privilegiul vamal dat de Mircea cel Bătrân brașovenilor, în 1413, la Câmpulung, este primul document vamal muntean care atestă taxe defalcate pentru produsele naturale vândute de câmpulungeni brașovenilor: *...pentru maja de ceară 12 ducați, pentru un porc 2 ducați, pentru un bou 3 ducați, pentru o vacă 3 ducați, pentru un berbec 1 ducat ș.a.m.d.* (Nägler 1997 107-8).

¹⁶ Pentru simplificare, în registrul vigesimal erau grupate sub titulatura *mărunțișuri* produsele meșteșugărești diverse pe care negustorii le importau în cantități mai mici și din game diversificate, cum ar fi: funii, pielărie, șei, cingători, încălțăminte sau produse de uz caznic.

superioare ale văilor Bratiei, Râului Târgului, Argeşelului¹⁷ şi Dâmboviţei, spre deosebire de localităţile situate în bazinul superior al văii Argeşului care în cea mai mare parte participau independent la acest comerţ. Această caracteristică locală trebuie luată cu atât mai mult în considerare, având în vedere că volumul tranzacţiilor efectuate de câmpulungeni ocupa ce de-al treilea ordin de mărime, la nivelul Țării Româneşti (Manolescu 1956, p 257). Aspecte privind comerţul Câmpulungului cu Sibiul au fost cercetate de istoricii câmpulungeni Flaminiu Mărtzu şi Ştefan Trâmbaciu. Aceştia ne-au oferit o serie de date inedite¹⁸ sau interpretări¹⁹ ale unor cercetări deja existente, referitoare la negustorii câmpulungeni sau mărfurile care făceau obiectul tranzacţiilor, fără, însă, a realiza un studiu exhaustiv al fluxurilor comerciale care să ia în considerare toate datele şi informaţiile disponibile. Lucrările publicate de către Radu Manolescu²⁰ şi Samuel Goldenberg²¹, sintetizând informaţia şi prezentând concluzii la nivelul relaţiilor comerciale ale Sibiului cu Țara Românească, rămân în continuare lucrări de referinţă care ne furnizează date provenind din registrele vigesimale ale Sibiului, referitoare, inclusiv, la mărfurile şi valoarea tranzacţiilor efectuate de negustori câmpulungeni pe piaţa sibiană, în secolul al XVI-lea.

Din punct de vedere metodologic, luând în considerare o interpretare analitică a relaţiilor comerciale dintre Câmpulung şi Sibiu, realizată prin corelarea informaţiilor provenite din analiza registrelor vigesimale cu cele referitoare la privilegiile comerciale cu impact asupra relaţiilor dintre cele două oraşe, am considerat că ne poate oferi o perspectivă de ansamblu asupra fluxurilor monetare care însoţesc procesele comerciale dintre cele două oraşe. Astfel, putem obţine în final o interpretare obiectivă şi argumentată a corespondenţei cu informaţiile furnizate de izvorul numismatic analizat în lucrarea de faţă.

Pentru analiza schimburilor comerciale, registrele vigesimale ale Sibiului ne furnizează date complete pentru anul 1500²². Anul calendaristic 1500 va fi considerat ca bază de referinţă prin extrapolarea datelor efective furnizate de registru, date ce corespund perioadei cuprinsă între 18 februarie 1500 şi 30 ianuarie 1501 (aproximativ 50 de săptămâni)²³. O primă observaţie se referă atât la ponderea substanţială pe care o deţineau negustorii munteni în totalul celor care exportau sau importau mărfuri la Sibiu²⁴, cât şi la natura şi provenienţa acestor mărfuri. Astfel, în anul 1500, au fost exportate la Sibiu de către negustori din Țara Românească, mărfuri constând în produse naturale²⁵ în valoare totală de 710.710 dinari, reprezentând 95,8% din totalul

¹⁷ Satul Vultureşti, pe aria căruia a fost descoperit tezaurul, se află amplasat pe valea Argeşelului, la 34 km de Câmpulung Muscel.

¹⁸ Cunoscutul Neacşu jude al Câmpulungului, autor al primei scrisori cunoscute în limba română, scrisoarea către judele Braşovului Hans Beckner, din 1521, este identificat de Flaminiu Mărtzu ca fiind unul dintre cei mai importanţi negustori şi exportatori de peşte pe piaţa Sibiului şi Braşovului (Mărtzu 1974 27).

¹⁹ Ştefan Trâmbaciu reia teme referitoare la istoria relaţiilor comerciale dintre Câmpulung şi Başov sau Sibiu, citând date concrete din Radu Manolescu 1956 sau Thomas Năgler, *Românii şi Saşii....* (Ştefan Trâmbaciu 1989, pp. 301-5).

²⁰ Manolescu 1956 207-260.

²¹ Goldenberg 1965 673-7.

²² Publicate iniţial în: *Rechnungen*, pp. 270-309, conform lui Radu 1956 212, nota 13.

²³ Manolescu 1956 212.

²⁴ Negustorii din Țara Românească se găsesc identificaţi ca atare în registrul vigesimal, prin specificarea localităţii de unde veneau (Manolescu 1956 213).

²⁵ Produsele naturale, cum ar fi: peştele, ceara, mierea, vitele, pieile şi blănurile neprelucrate, lână, brânza, seul, etc, rezultate din excedentul producţiei agricole obţinute pe moşiile boierilor,

exporturilor de produse naturale²⁶ și mărfuri provenite din comerțul de tranzit cu produse orientale, în valoare totală 319.300 dinari, reprezentând 40.3% din totalul exporturilor din această categorie²⁷. Referitor la importuri, negustorii munteni au importat de la Sibiu, în același an, unelte, cuțite, postavuri, materii prime (Fe, Cu) și alte mărunțișuri (*parvalia*)²⁸ în valoare totală de 390.195 dinari, reprezentând 61,5% din totalul importurilor²⁹ făcute de negustori din toate categoriile de proveniență, din Transilvania, Țara Românească sau neidentificați (Manolescu 1956 225-44). Pe baza acestor date, dacă facem balanța exportului produselor din producția internă, realizat de negustori munteni, pe piața sibiană (710.710 dinari), raportat la importuri, obținem un excedent de 320.515 dinari (45,1%), care se va regăsi în economia locală a Țării Românești, în mare parte, sub formă de aflux de masă monetară curentă³⁰. Considerăm semnificativă menționarea faptului că sumele luate în calcul sunt corespundente tranzacțiilor efectuate de negustori provenind din Țara Românească și înregistrați ca atare în registrul vigesimal, conform localității de proveniență³¹. De asemenea, pentru evidențierea particularităților regionale/locale ale circulației monetare, considerăm relevantă calcularea balanței export/import, luând în considerare exportul produselor naturale, rezultate din producția comunităților locale muntene, respectiv a importurilor de unelte și bunuri de consum meșteșugărești pentru care aceleași comunități reprezentau principala piață de desfacere. În prima jumătate a secolului al XVI-lea, comerțul câmpulungenilor cu produse orientale, așa zisele *mărfuri turcești*, se rezuma la comerțul de tranzit, principala piață de desfacere a acestora fiind în orașele transilvane și, mai departe, către Europa Centrală. Participanții la acest tip de comerț erau negustori mari sau chiar boieri din Țara Românească³², capitalurile circulante respective fiind, de asemenea, pe măsura deținătorilor, atât prin valoare cât și din punct de vedere monetar³³. Considerăm rezonabilă afirmația că aceste capitaluri nu au

obștilor, mănăstirilor sau chiar a moșnenilor liberi din Țara Românească, se găsesc menționate în registrele vigesimale ale Sibiului (idem, p. 213).

²⁶ Valoarea totală a produselor naturale provenite din producția internă a Țării Românești și exportate la Sibiu, în anul 1500, este de 741.240 dinari (idem, p. 225).

²⁷ Valoarea totală a produselor orientale – *mărfuri turcești* – provenite din comerțul de tranzit și exportate la Sibiu, în anul 1500, este de 789.300 dinari (idem, p. 244).

²⁸ Pentru simplificare, în registrul vigesimal erau grupate sub titulatura *mărunțișuri* produsele meșteșugărești diverse pe care negustorii le importau în cantități mai mici și din game diversificate, cum ar fi: funii, pielărie, șei, cingători, încălțăminte sau produse de uz caznic.

²⁹ Valoarea totală a produselor importate de la Sibiu, în anul 1500, este de 634.795 dinari (idem, p. 239).

³⁰ S-a luat în considerare faptul că, în proporții dominante, tranzacțiile au fost efectuate de negustori mici (99,8% la exportul produselor pieței interne și 83,6% la import), care nu utilizau sau aveau în mai mica măsură acces la sistemul de cambii și scrisori de confort sau garanție.

³¹ 31 de târguri și 22 de sate de origine ale negustorilor participanți la comerțul cu Sibiu (Manolescu 1956 251-4).

³² Negustorul Dragotă aduce la Sibiu, în 1500, mărfuri orientale în valoare de aproximativ 465.000 dinari, reprezentând mai mult de jumătate din valoarea întregului tranzit de produse orientale, înregistrat în registrul vigesimal (Manolescu 1956 244).

³³ În paralel cu fluxul argintului dinspre Europa centrală către Imperiul otoman care tranzita și implica Țara Românească, în secolul al XVI-lea, ca urmare a reconfigurării comerțului și extinderii zonelor de influență otomană, încep să se remarcă fenomene de contra-flux al aurului dinspre Imperiul otoman către Europa centrală (Murgescu 1996 167, 271).

produs un impact semnificativ asupra masei monetare circulante în economia locală a comunităților muntene, în special din perspectiva circulației dinarului.

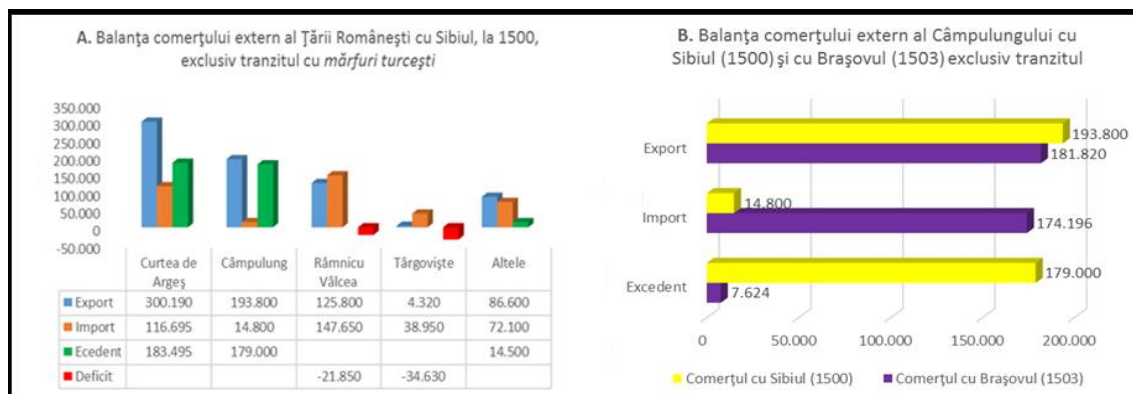

Figura 2 A. Balanța comerțului extern al Țării Românești cu Sibiu, la 1500;
B. Balanța comerțului extern al Câmpulungului cu Sibiu, la 1500 și cu Brașovul, la 1503;

În anul 1500, au fost menționați în registru 47 de negustori provenind din Câmpulung (*Compolong, Compolung*), care au plătit vigesima aferentă celor 112 transporturi înregistrate în numele lor. Valoarea exportului de produse naturale, achiziționate de negustorii câmpulungeni din regiunea economică polarizată împrejurul orașului, este de 193.800 dinari (27,27% din totalul realizat de negustorii munteni) și ocupă locul al doilea, după Curtea de Argeș care a exportat mărfuri similare în valoare de 300.190 dinari (42,24%). Din punct de vedere al importurilor, situația se schimbă, însă, substanțial, câmpulungenii importând mărfuri în valoare de numai 14.800 dinari. Analiza balanței comerciale a exporturilor, în cazul negustorilor câmpulungeni, ne va conduce către o observație foarte interesantă cu privire la aflulul masei monetare circulante în regiunea Câmpulungului, în anul 1500. Excedentul de 179.000 dinari (Figura 2A) reprezintă 92,4% din valoarea exportului câmpulungean, spre deosebire de Curtea de Argeș care, deși ocupă primul loc la volumul tranzacțiilor, realizează un excedent la export în valoare de 183.495 dinari, reprezentând numai 61,1% din valoarea exportului local. În cazul orașului Râmnicu Vâlcea se înregistrează chiar un deficit în valoare de 21.850 dinari. Această analiză comparativă conduce către o primă concluzie și anume aceea că **un segment semnificativ al excedentului masei monetare care capitaliza fluxurile comerciale locale ale Țării Românești, în anul 1500, rezulta ca urmare a exportului de produse naturale, de la Câmpulung la Sibiu**. Pornind de la faptul că produsele exportate proveneau din comunitățile locale polarizate împrejurul Câmpulungului, putem, de asemenea, considera că **masa monetară rezultată din excedentul exportului câmpulungenilor pe piața sibiană devenea masă monetară curentă în comunitățile muscelene, ca urmare a reluării ciclurilor comerciale**. Din punct de vedere al structurii monetare, începutul secolului al XVI-lea este perioada în care se constată efectele stabilității monetare și convertibilității dinarului, ca urmare a reformelor fiscale, monetare și vamale ale lui Matia Corvin de la finele secolului al XV-lea³⁴. Monetăria sibiană este înștiințată cu privire la pregătirea emisiunilor monetare,

³⁴ Marea reformă din 1467, pornind de la reforma fiscală prin care se trece de la cota de taxare tricesimală (3,33%) la cea vigesimală (5%) și continuând cu reforma monetară prin care se uniformizează atât finețea monedelor (500‰) cât și aspectul (*Banii Madonei*) (Huszár 1979 13), va produce un impact major asupra *însănătoșirii* substanțiale a masei monetare curente la finele secolului al XV-lea.

în acord cu noile reglementări, încă din 1466: *Quia praesentes duas monetas nostras, quarum unius maioris videlicet centum, alterius vero scilicet minoris ducenti denarii pro floreno cursum habebunt etiam in illa camera nostra Cibiniensi, sicuti in camera nostra Budensi cudi facere statuimus*³⁵. Cu și mai multe detalii legate de procesul de retragere din circulație a emisiunilor anterioare *perturbatoare* și introducerea noului sistem monetar, Matia Corvin scrie bistrițenilor: *...hactenus propter multiplicem variationem ac crebram vilificationem monetarum pertulerunt, unam novam monetam bonam et durabilem cuius centum denarii, oboli vero tricenti unum florenum auri valeant cudere fecimus. Volumusque ut ipsa nova moneta abiecta omni alia moneta antiqua renovata et extranea per totum regnum nostrum et partes sibi subiectas cursum habeat*³⁶.

Nu putem, însă, accepta această ipoteză ca fiind finală, fără a analiza în mod comparativ, pentru aceeași perioadă, activitatea similară de export a produselor câmpulungenilor, ca urmare a comerțului cu Brașovul. Cel de-al doilea mare pilon al comerțului câmpulungean, primul, în fapt, din punct de vedere valoric și tradițional, pe parcursul evului mediu și al perioadei pre-moderne, a fost comerțul cu Brașovul. Date și informații extrem de valoroase cu privire la comerțul Bașovului cu Țara Românească și Moldova, ne sunt oferite tot de Radu Manolescu în lucrarea sa, *Comerțul Țării românești și Moldovei cu Brașovul (secolele XIV-XVI)*. În registrele vigesimale ale brașovenilor, deși mult mai complete decât cele păstrate la Sibiu, nu se păstrează date cu privire la tranzacțiile derulate în anul 1500, însă, se păstrează date complete pentru anul 1503, an pentru care putem considera în mod rezonabil că nu s-au înregistrat modificări substanțiale în volumul și natura tranzacțiilor față de cele din 1500. Pentru a întocmi balanța comerțului extern al Câmpulungului cu Brașovul la 1503, au fost utilizate o serie de date deja centralizate la nivelul negustorilor câmpulungeni de către Flaminiu Mîrțu (Hurdubețiu *et alii* 1974 29). Pentru a menține, însă, coerența analizei comparative cu comerțul sibian, valorile luate în calcul au fost convertite în dinari. Reprezentarea grafică a balanței (Figura 2B) subliniază valoarea nesemnificativă a excedentului de 7.624 dinari rezultat din comerțul cu Brașovul, respectiv 4,2% din valoarea exporturilor, în contextul în care se constată valori comparabile ale exportului câmpulungenilor către cele două orașe transilvane (181.820 dinari la Brașov și 193.800 dinari la Sibiu), exclusiv tranzitul cu produse orientale. Analiza comparativă a celor două balanțe la export confirmă ipoteza noastră anterioară, referitoare la faptul că excedentul de masă monetară rezultat din exportul micilor negustori câmpulungeni în Transilvania, neluând în considerare tranzitul, la începutul secolului al XVI-lea, provenea în proporție semnificativă din comerțul cu Sibiul.

Dacă din registrele vigesimale ale Sibiului nu ne sunt cunoscute alte date statistice, în afara celor referitoare la anul 1500, *registrele vigesimale ale Brașovului ne oferă date complete asupra importurilor și exporturilor vămuite în anii 1503, 1529-1530, 1542, 1543, 1545, 1547, 1548, 1549, 1550 și 1554. Pentru anii 1546 și 1551 se găsesc înregistrări ale tranzacțiilor pentru numai 46, respectiv 34 săptămâni* (Manolescu 1965 pp. 97-101).

³⁵ UKB VI. Doc. 3469, pp. 245-6, citat de Willcocks 2007 46, nota 183.

³⁶ UKB VI. Doc. 3321, pp. 145-6, citat de Willcocks 2007 idem.

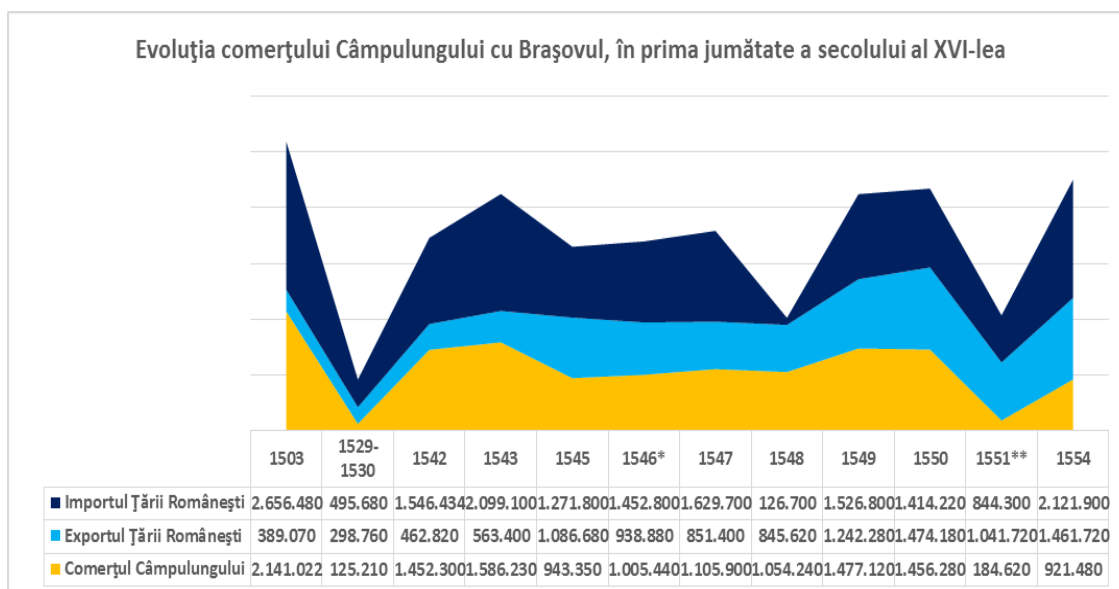

Figura 3 Indicatorii economici și evoluția comerțului Câmpulungului cu Brașovul, între anii 1503 și 1554

Datele statistice disponibile ne oferă posibilitatea realizării unei analize a evoluției trendurilor comerciale ale Câmpulungului cu Brașovul, pentru primele șase decenii ale secolului al XVI-lea. Se constată, de asemenea, că aceeași perioadă se caracterizează și printr-o evoluție constantă a circulației monetare locale, la zona de contact cu Transilvania³⁷. Dinarul continuă să predomină în comparație cu moneda poloneză măruntă - ipoteză justificată prin *volumul imens de piese puse în circulație de Ferdinand I* (61,8% din totalul dinarilor teaurizați în secolul al XVI-lea) (Vîlcu 2002, p. 343) și demonstrată prin structura tezaurelor de referință pentru zona de contact studiată: Vulturești, Târgoviște și Curtea de Argeș³⁸. Pornind de la aceste premize ale unei evoluții constante a sumei indicatorilor economici realizați pe cele două canale comerciale, putem considera în mod rezonabil că evoluția comerțului cu Sibiu a urmat, prin complementaritate, trendurile comerțului cu Brașovul. În vederea asigurării comparabilității datelor, am convertit în dinari valorile anuale preluate din lucrarea lui Radu Manolescu³⁹, ca și în cazul analizei anterioare. Reprezentarea grafică a datelor privind activitatea comercială a Câmpulungului (Figura 3) reflectă, în ansamblu, o evoluție relativ constantă comparativ cu evoluția fluxurilor de import și export ale Țării Românești. Valoarea activității comerciale a Țării Românești cu Brașovul din anul 1554, respectiv 3.583.620 dinari este foarte puțin diferită de valoarea acesteia din 1503, constând în 3.045.550 dinari. Având în vedere evoluția constantă a indicatorilor la import, se constată că variația pozitivă reflectată în valoarea totală a tranzacțiilor, rezultă din creșterea treptată a valorii exporturilor. Evoluția indicatorilor macroeconomici ne indică o accentuare a fluxurilor de schimb de tip produse locale

³⁷ 1 florin = 50 aspri = 100 dinari. Standardul de finețe de 500‰ (8 lötringeni) se va menține până în 1574, cu diferența că în perioada 1546 -1574 se vor bate 436 de dinari dintr-o marcă de Buda, după ce în 1526 se trecuse deja de la 416 (standardul impus de reforma lui Matei Corvin) la 420. De menționat că între 1521-1526, s-a încercat de către Ludovic al II-lea o politică de depreciere care, însă, nu a fost continuată de către Ferdinand I.

³⁸ Pentru tezaurul de la Târgoviște, a se vedea Vîlcu 2002 336-40; Pentru tezaurul de la Dragoslavele: Dumitrache, Grecu 2014 154-155; Pentru tezaurul de la Curtea de Argeș: Isăcescu 1967 19.

³⁹ Date preluate din anexele 1 și 2 (Manolescu 1965 259-304)

contra bani și implicit creșterea aportului de masă monetară - începuturile așa numitului flux al argintului - înspre Țara Românească. În acest context, pentru Câmpulung se remarcă o evoluție, de asemenea, constantă a volumului total al tranzacțiilor, subscriind în acest fel la trendul general aplicabil Țării Românești. În concluzie, se pot extinde ipotezele legate de comerțul câmpulungenilor cu Brașovul și cu Sibiu, de la începutul secolului, pe toată perioada aferentă primelor șase decenii ale secolului al XVI-lea. Nu în ultimul rând, este necesară interpretarea cu prudență a acestor informații, având în vedere faptul că izvoarele documentare utilizate sunt incomplete sau, în cazul Câmpulungului, chiar inexistente. Conform rațiunii economice, negustorii sibieni care contribuiau în contrapartidă la același proces al schimburilor comerciale - exportând produsele manufacturiere pe piața locală muscelană și importând materiile prime produse local - erau motivați să nu se întoarcă la Sibiu cu banii rezultați din vânzări ci mai degrabă cu cât mai multe materii prime care produceau valoare adăugată ca urmare a prelucrării acestora. Din acest punct de vedere, se poate considera că limitările determinate de lipsa izvoarelor scrise, a registrelor care să ateste transporturile trecute prin vămile Țării Românești, nu contribuie semnificativ la modificarea interpretărilor noastre.

Un important element al circulației monetare locale, în regiunea polarizată economic împrejurul orașului Câmpulung, în primele șase decenii ale secolului al XVI-lea este legat de rolul monedei otomane, chiar dacă aceste emisiuni nu s-au regăsit tezaurizate în eșantioanele monetare descoperite local. *După 1451, asprul a devenit principala monedă în tranzacțiile interne ale Țării Românești, deși descoperirile monetare erau foarte puține* (Nicolae 2003 40). Mai mult, perioada analizată subscie perioadei în care, *sub Mehmed al II-lea și sub Bayezid al II-lea, se trece treptat de la schimbarea riguroasă a emisiunilor de argint, cu retragerea și retopirea pieselor vechi, la o politică mai suplă, dar încă departe de complicata și relativ descentralizată producție a lui Süleyman I (1520-1566)* (Nicolae 2003 11). Lipsa izvoarelor numismatice specifice, nu oferă, în acest caz, decât posibilitatea formulării unor prezumții. Astfel, având în vedere finețea asprului din perioada primelor șase decenii ale secolului al XVI-lea, se poate considera că, la nivel local, moneda otomană era preferențial resorbită în fluxul comercial cu Brașovul⁴⁰, oraș care domina comerțul de tranzit cu *mărfuri turcești* și unde asprul era și monedă de cont. Remarcam anterior, la analiza comerțului cu Sibiu, centralizarea colectării produselor locale de către negustorii câmpulungeni care monopolizau, astfel, schimburile comerciale locale cu Sibiu. În acest context nu putem exclude acțiunile speculative ale acestora, prin care plăteau în dinari la achiziția produselor locale de la moșneni sau din târguri, iar la vânzarea produselor importate solicitau aspri, pe care îi recirculau în fluxurile de tranzit cu mărfuri turcești, pentru a obține prețuri mai avantajoase. Cea mai veche informație legată de astfel de speculații monetare are legătură chiar cu unul dintre negustorii câmpulungeni, *Francisc din Câmpulung care, în 1503, a primit de la brașoveanul Simion Grett 200 de florini în aspri pentru ai preschimba în dinari* (Manolescu 1965 208). Tezaurele de referință descoperite în regiune, în zona rurală, confirmă ipoteza noastră. Având valori modice⁴¹, acestea pot reprezenta, contravaloarea

⁴⁰ Având în vedere finețea ridicată a asprului, de 900‰, cel puțin până în 1566 când va suferi o ușoară depreciere, acesta se consacră ca una dintre monedele forte cele mai căutate în fluxurile din afara granițelor Imperiului otoman (Murgescu 1996 75).

⁴¹ Tezaurul de la Dragoslavele = contravaloarea a 172 dinari (Dumitrache, Grecu 2014 158); Tezaurul de la Vulturești = contravaloarea a 174 dinari (Figura 1 *Structura tezaurului de la Vulturești*; 1 triplu gros = 9 dinari).

surplusului dintr-o gospodărie rurală⁴² care, ulterior vânzării la târg, a fost pus la păstrare de către proprietar *la ce-a mai sigură bancă a vremurilor trecute*⁴³. Nu în ultimul rând, ca și caracteristică generală la nivelul Moldovei și Țării Românești pentru perioada analizată, s-a constatat o resorbție semnificativă a asprilor în fiscalitate, prin plata haraciului către Înalta Poartă⁴⁴.

În concluzie, se poate afirma, având argumente rezonabile, că dinarul sibian de la Vulturești nu a pătruns în mod aleator în structura masei monetare locale, acesta fiind mai degrabă un indicator complementar al unui aflus semnificativ de dinari, în primele șase decenii ale secolului al XVI-lea, dinspre Sibiu înspre fluxurile comerciale locale din regiunea polarizată economic împrejurul orașului Câmpulung.

Analiza numismatică a tezaurului ne poate oferi informații atât prin prisma particularităților specifice circulației dinarului în Țara Românească, în primele șase decenii ale secolului al XVI-lea, cât și din perspectiva circulației monetare locale, la finele secolului al XVI-lea, acesta fiind încheiat în anul 1598. Conform structurii sale alcătuită din dinari, ca masă monetară remanentă, alături de tripli groși, mijloc de plată curent la finele secolului al XVI-lea, tezaurul poate fi caracterizat ca fiind un eșantion reprezentativ al masei monetare circulante la zona de contact a Țării Românești cu Transilvania⁴⁵, pentru perioada studiată. Locația descoperirii sale ne poate oferi, de asemenea, un important indiciu cu privire la proveniența tripli groșilor din structura sa. Valea Mâzgana din comuna Vulturești, locul în care a fost descoperit tezaurul, este situată la aproximativ 30 km de platoul Bădeni-Mălăiește, locul de campare al armatelor lui Mihai Viteazu, în anul 1595. *Atât campania militară poloneză din 1595 cât și cea din 1600 pare sigură că au fost finanțate mai mult cu resurse bănești aduse din Polonia decât cu banii Movileștilor. Acest aflus de monedă poloneză în teritoriile românești extracarpătice explică în mare măsură și ponderea mult sporită a monedelor poloneze – îndeosebi a triplilor groși – în decoperirile din ultimii ani ai secolului al XVI-lea și din prima parte a secolului al XVII-lea* (Murgescu 1996 239). Ipoteza intrărilor monetare motivate politic, formulată de Bogdan Murgescu, se confirmă atât în cazul tezaurului de la Vulturești unde ponderea valorică a lotului de monedă poloneză este de 93,10% (18 tripli groși x 9 dinari = 162 dinari), cât și în cazul tezaurului de la Dragoslavele, unde ponderea valorică a monedei poloneze este de 77,94% (Dumitrache, Grecu 2014 152). Ambele tezaure fiind descoperite în împrejurimile taberei de la Bădeni-Mălăiește, nu doar proveniența, ci și teaurizarea poate să fi fost determinată tot de evenimentele legate de campaniile lui Mihai Viteazul. Astfel, acestea devin eșantioane extrem de relevante din perspectiva interpretării lui Bogdan Murgescu. În cercetarea de față s-a optat pentru o apreciere valorică a ponderilor, având în vedere relevanța acestei abordări în analiza fluxurilor monetare și comerciale, prin raportare la puterea de cumpărare a masei monetare teaurizate, de

⁴² Prețuri la 1600: un purcel = 30-35 dinari; un miel = 32-40 dinari; o găină = 8-12 dinari (Goldenberg 1958 324).

⁴³ Tezaurele descoperite în zona rurală s-au găsit îngropate la rădăcina unor arbori care puteau fi luați ca reper de către proprietar sau în locuri greu accesibile, de regulă în afara așezării.

⁴⁴ Înainte de 1570, plățile în contul haraciului erau efectuate exclusiv sau aproape exclusiv în aspri (Murgescu 1996 76). La strângerea dărilor dinarii nu erau acceptați, fiind, de regulă, schimbați în aspri sau în monedă cu titlu mare, de aur sau de argint (Murgescu 1996 156).

⁴⁵ Tezaure cu structuri similare: Tezaurul de la Târgoviște (Vîlcu 2002 335-346), Tezaurul de la Dragoslavele (Dumitrache Grecu 2014 154-7).

la data încheierii sale (post-quem). Din analiza lotului de monedă ploneză aflat în structura tezaurului de la Vulturești (Figura 1A), se remarcă, însă, ponderea destul de însemnată - peste 22% - a emisiunilor lui Ștefan Báthori. Cunoscând reglementările sistemului monetar al Uniunii polono-lituaniene, din perioada domniei regelui Sigismund al III-lea Wassa, sunt recunoscute dese stabilizări monetare care implicau topirea monedelor aflate în circulație și re-emiterea acestora în conformitate cu diversele prevederi privind sistemul de control al activității de batere a monedei⁴⁶. Astfel, este puțin probabil ca sumele plătite în 1595 din trezoreria regală a lui Sigismund al III-lea să includă monede din emisiuni anterioare reformei sale din 1590. Dintre cei 18 tripli groși descoperiți la Vulturești, 5 exemplare (Catalog: #14 - #18) poartă marca marelui trezorier Jan Duski (1581 - 1590) iar ceilalți 13 (Catalog: #14 - #18) sunt emiși sub marca marelui trezorier al coroanei Ian Firlej (1590 - 1609) numit de Sigismund al III-lea după 1590. Acest indiciu ne conduce către concluzia că lotul de monedă poloneză analizat putea să provină ca urmare a intrărilor monetare determinate de campaniile militare din perioada 1595-1600, însă, în proporție semnificativă, demonstrează că în structura masei monetare locale, la data încheierii sale, se păstrau elemente monetare datorate fluxurilor comerciale cu Transilvania, din perioada ultimelor două decenii ale secolului al XVI-lea.

Tezaurul de la Vulturești nu se remarcă prin nominaluri foarte valoroase, cum ar fi talerii sau ducatii, și nici prin relevanța sa valorică ca și eșantion al marilor fluxuri comerciale, însă, cu certitudine, putem să-l catalogăm ca fiind unul dintre cele mai relevante eșantioane ale masei monetare care circula în comunitățile muscelene, polarizate economic împrejurul Câmpulungului, la finele secolului al XVI-lea, ba chiar inedit prin includerea dinarului sibian al lui Petrus Haller. Astfel, în primele șase decenii ale secolului al XVI-lea, ca urmare a unui aflus semnificativ și constant dinspre Sibiu, dinarul se consacră ca monedă uzuală în circulația monetară locală din târgurile și satele din împrejurimile Câmpulungului. Această tendință va continua și în următoarele două decenii, dinarii emiși de Maximilian al II-lea (1567-1576) continuând să ocupe un segment important în masa monetară curentă.⁴⁷

În același timp, la finele deceniului al șaptelea, prin semnarea actului de naștere al monedei unice a spațiului economic polono-lituanian, se marchează începutul unor modificări remarcabile în structura circulației monetare locale, la zona de contact a Transilvaniei cu Țara Românească. La punctul 12 al tratatului de înființare al Uniunii Polonia-Lituania, semnat la 1 iulie 1569, se prevedea ca monedele care vor circula atât în Polonia cât și în Lituania să fie comune din toate punctele de vedere, uniforme și egale în greutate și conținut, precum și al titlului nominal și al inscripției de pe monedă: "...uniformis et aequalis in pondere et grano, et numero peciarum, et inscriptione monetae" (Mościcki 1919 26). Începând cu 1580, Ștefan Báthori va pune în aplicare prevederile tratatului, care se va reflecta și în structura circulației monetare

⁴⁶ Prin hotărârea Seimului din 1590, se decide separarea trezoreriei lituaniene de cea a coroanei și se divizează, de asemenea, și sfera de influență a marelui trezorier, înființându-se demnitatea de *Mare trezorier al Lituaniei*, egală în drepturi și responsabilități cu cea deținută de *Marele trezorier al coroanei*. În 1598 se reformează din nou, integral, sistemul de control al monetărilor, implicit marcarea monedelor și se retrage spre retopire toată masa monetară aflată în circulație. (Ejzenhart 2008 14).

⁴⁷ 28,3 % din structura tezaurului de secol XVI, descoperite în Țara Românească (Vîlcu 2002 343). În catalogul tezaurului de la Vulturești, exemplarul #13 (Dinar Maximilian II, 1575 KB).

locale, în împrejurimile Câmpulungului. Astfel, timp de 15 ani, până la campania din 1595 a lui Mihai Viteazul, tripli groșii încep să pătrundă, ca urmare a comerțului cu Transilvania, în structura circulației monetare locale, unde vor reprezenta principala monedă curentă, alături de dinarii păstrați în circuitele monetare locale, datorită necesarului de monedă măruntă. Pe parcursul ultimilor ani ai secolului al XVI-lea, perioadă în care campaniile militare conduse de Mihai Viteazul au avut un impact direct asupra economiei locale din regiunea Câmpulungului, un aflux semnificativ de monedă poloneză pătrunde în economia locală, ca urmare indirectă a subvențiilor militare.

Bibliografie

- Academia Română, *Istoria românilor*, București, IV-VI, 2001-2003 (ediția a II-a, 2010-2012).
- Buzdugan *et alii* 1977 - G. Buzdugan, O. Luchian, C. Oprescu, *Monede și Bancnote Românești*, București, 1977.
- Dumitrache, Grecu 2014 - Paul Dumitrache, Consuela Grecu, *Ipoteze privind circulația monetară în zona orașului Câmpulung Muscel la sfârșitul secolului al XVI-lea*, în *Revista de istorie a Muscelului. Studii și comunicări*, XV (2014), Câmpulung Muscel, 2014, 151-158.
- Dumitrache, Grecu 2015 - Paul Dumitrache, Consuela Grecu, *Investigații numismatice suplimentare asupra tezaurului de la începutul secolului al XVII-lea, descoperit la Câmpulung Muscel*, în *Cercetări Numismatice*, XVII (2011), București, 2015, 125-152.
- Ejzenhart 2008 - Ejzenhart, Dariusz, *Herby i znaki mennicze na trojakach polskich*, Wrocław, 2008.
- Goldenberg 1958 - S. Goldenberg, *Chujul în sec. XVI. Producția și schimbul de mărfuri*, București, 1958.
- Goldenberg 1958 - Samuil Goldenberg, *Hallerii. Un capitol din istoria comerțului și a capitalului comercial din Transilvania în sec. XVI*, în *SRI*, 1958, 11, 5, 89-115.
- Goldenberg 1965 - Samuil Goldenberg, *Despre vama (vigesima) Sibiului în secolul al XVI-lea*, în *AMN*, 1965, nr. 2, 673-677.
- Gündisch 1987 - Gustav Gündisch, *Zur deutschen Ververgangenheit von Campulung (Langenau)* în *Aus Geschichte und Kultur der Siebenbürgen Sachsen*, 1987, 106-12.
- Gündisch 1989 - Gustav Gündisch, *Peter Haller. Bürgermeister von Hermanstadt und Sachsengraf (1500-1569)* în *Südostdeutsches Archiv*, XXXII/XXXIII (1989/90), 5-89.
- Hurdubețiu *et alii* 1974 - I. Hurdubețiu, F. Mîrțu, N. Nicolaescu, G. Pârnuță, I. Stănculescu, *Câmpulung - Muscel ieri și azi*, Câmpulung-Muscel, 1974.
- Huszár 1979 - L. Huszár, *Münzkatalog Ungarn von 1000 bis heute*, Budapest, 1979.
- Huszár 1995 - L. Huszár, *Az Erdélyi Fejedelemség pénzverése*, Budapest, 1995.
- Huszár *et alii* 2010: L. Huszár, F. Pap, J. Winkler, *Erdélyi éremművesség a 16- 18. században*, Cluj Napoca, 2010.
- Isăceascu 1967 - Elena Isăcescu, *Tezaurul medieval de la Curtea de Argeș*, în *Creșterea Colecțiilor*, 2, 1967, 19.
- Kopicki 1995 - E. Kopicki, *Ilustrowany skorowidz pieniędzy polskich z polskazwiazanych*, Vol. I, Warszawa, 1995.
- Kopicki 2007 - E. Kopicki, *Monety Zygmunta III Wazy*, Szczecin, 2007.
- Manolescu 1956 - Radu Manolescu, *Relațiile comerciale ale Țării Românești cu Sibiul, la începutul veacului al XVI-lea*, în *Analele Universității „C.I. Parhon” București*, 1956, V, 5, 207-260.
- Manolescu 1965 - R. Manolescu, *Comerțul Țării românești și Moldovei cu Brașovul (secolele XIV-XVI)*, București, 1965.
- Mârtzu 1972 - Flaminio Mârtzu, *Cu privire la identitatea lui Neacșu emitentul primei scrisori, cunoscute, în limba română*, comunicare la Conferința Națională a Culturii Vechi Românești, Curtea de Argeș, 1972, publicat și în SCMP, 1980.
- Mihai 1975-1982 - Mihai Vasile, *File din istoria satelor Vulturești, Bârzești și Huluba, județul Argeș*, 1975-1982, Pitești.
- Mościcki 1919 - H. Mościcki, *Unia Litwy z Polską. Dokumenty i wspomnienia*, Warszawa, 1919.
- Murgescu 1996 - Bogdan, Murgescu, *Circulația monetară în Țările Române în secolul al XVI-lea*, București, 1996.

- Nägler 1997 – Thomas Nägler, *Românii și Sașii până la 1848*, Sibiu, 1997.
- Neagoe, Păduraru 2001 - C. Neagoe, M. Păduraru, *Mărturii controversate despre tabăra lui Mihai Viteazul de la Stoenesti (septembrie-octombrie 1595)*, în *Argesis. Studii și comunicări – seria istorie*, X, 2001, 103-112.
- Nicolae 2003 - Nicolae, Eugen, *Moneda otomană în Țările Române în perioada 1451-1512*, Chișinău, 2003.
- Nicolae, Custurea 1986 – E. Nicolae, G. Custurea, *Tezaurul monetar din secolul al XVI-lea descoperit la Bercioiu, jud. Vâlcea*, în *BSNR*, 77-79 (1983-1985), 1986, 309-327.
- Nicolae, Păunescu 1996 – E. Nicolae, E. Păunescu, *Un tezaur din secolul al XVI-lea descoperit la Radu Vodă, comuna Izvoarele, județul Giurgiu*, în *SCN*, 10 (1993), 1996, 109-135.
- Pakucs 2007 - Pakucs-Willcocks, Mária: *Sibiu – Hermanstadt. Oriental trade in sixteenth century Transylvania*, Böhlau, 2007.
- Pap 2002 – Francisc Pap, *Repertoriu numismatic al Transilvaniei și Banatului secolele 11-20. Despre circulația monetară în Transilvania și Banat secolele 11 - 20*, Cluj-Napoca, 2002.
- Parchimowicz 2012 - J. Parchimowicz, *Monety Polskie 1545-1586, 1633-1864*, Vol I, Szczecin, 2012.
- Smaranda, Trâmbaciu 1981 – A. Smaranda, Șt. Trâmbaciu, *Trei tezaure monetare din secolele XV-XVII descoperite în zona orașului Cîmpulung Muscel*, în *BSNR*, LXX-LXXIV, 124-128 (1976 – 1980), 1981, 341-48.
- Trâmbaciu 1987 – Șt. Trâmbaciu, *Dezvoltarea comerțului dintre Cîmpulung, Brașov și Sibiu în sec. al XVIII-lea și al XIX-lea, pînă în anul 1821*, în *Studii și comunicări – Muzeul Cîmpulung Muscel*, III, 1987, 63-8.
- Trâmbaciu 1988 – Șt. Trâmbaciu, *Cîteva date privind comerțul dintre Cîmpulung-Brașov și Sibiu în secolele XIV-XV* în *Studii și comunicări – Muzeul Cîmpulung Muscel*, IV, 1988, 37-40.
- Trâmbaciu 1989 – Șt. Trâmbaciu, *Cîteva date privitoare la „Zborul de la Sfîntul Ilie” din Cîmpulung*, în *Studii și comunicări – Muzeul Cîmpulung Muscel*, V, 1989, 301-5.
- Velter 1994 – Ana-Maria Velter, *Katalog der Münzausgaben des Fürstentums Siebenbürgen*, București, 1994.
- Vîlcu 2002 - A. Vîlcu, *Circulația dinarului unguresc în secolul al XVII-lea în Țara Românească (tezaurul de la Târgoviște, jud. Dâmbovița)*, în *CN*, 8, 2002, 335-346.
- Vîlcu 2009 - A. Vîlcu, *Moneda otomană în Țările Române în perioada 1687-1807*, Brăila, 2009.
- Vîlcu, Păunescu 2001 – A. Vîlcu, E. Păunescu, *Un tezaur monetar din secolele XVI-XVII, descoperit la Vișoara, Teleorman*, în *Simpozion de Numismatică, Chișinău, 28-30 mai 2000, Comunicări, studii și note*, București, 2001, p. 169-194.

Catalog: # 1 / Inv: 1112

Dinar 1552 HP

Catalog: # 2 / Inv: 1107

Dinar 1535 KB

Catalog: # 3 / Inv: 1103

Dinar 1538 KB

Catalog: # 4 / Inv: 1111

Dinar 1543 KB

Catalog: # 5 / Inv: 1105

Dinar 1544 KB

Planșa 1

Catalog: # 11 / Inv: 1114

Dinar 1560 KB

Catalog: # 12 / Inv: 1115

Dinar 1562 KB

Catalog: # 13 / Inv: 1104

Dinar 1575 KB

Catalog: # 14 / Inv: 956

Triplu gros 1582 Vilnius

Catalog: # 15 / Inv: 955

Triplu gros 1586 Vilnius

Catalog: # 16 / Inv: 961

Triplu gros 1586 Olkusz

Catalog: # 17 / Inv: 967

Triplu gros 1586 Poznan

Catalog: # 18 / Inv: 964

Triplu gros 1590 Poznan

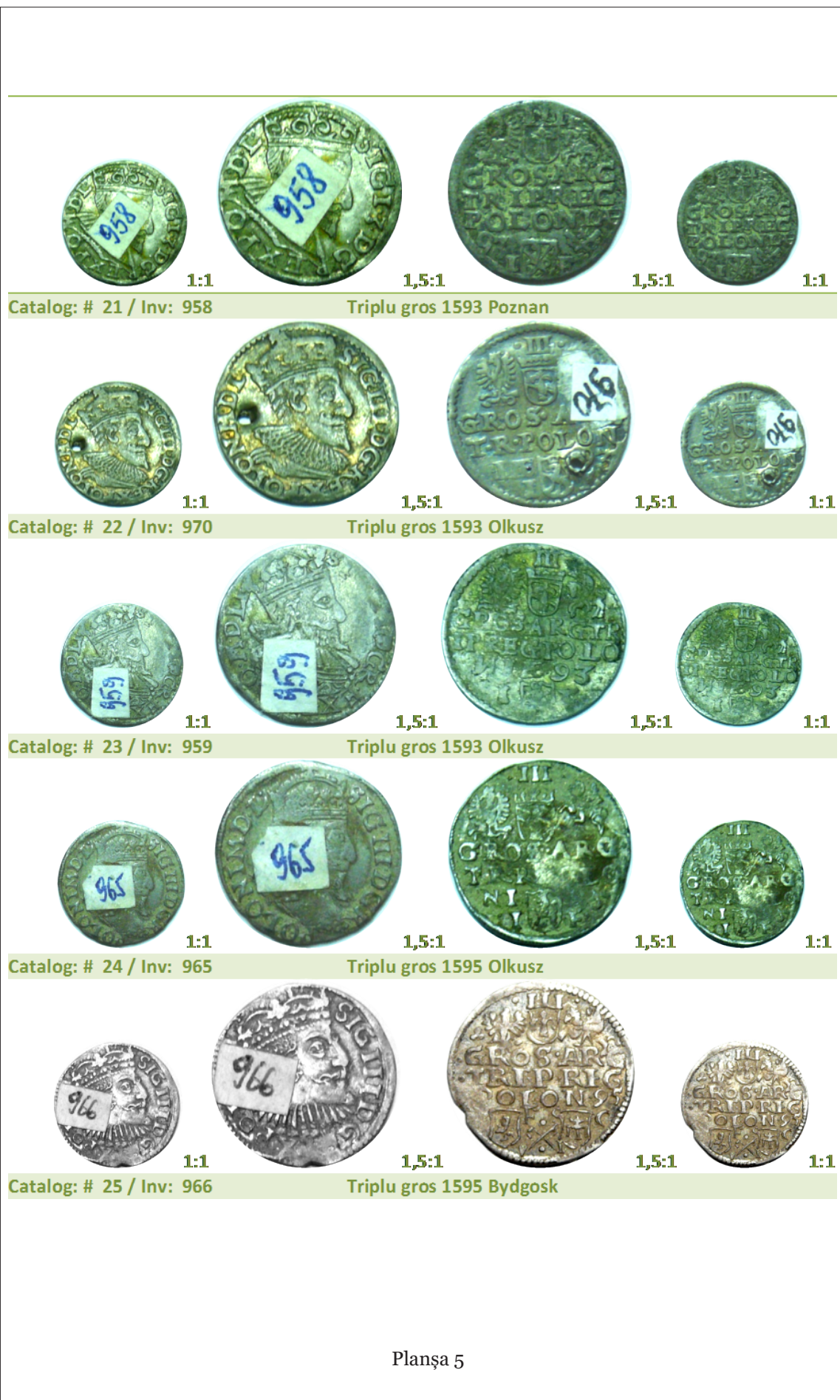
Catalog: # 19 / Inv: 968

Triplu gros 1590 Poznan

Catalog: # 20 / Inv: 969

Triplu gros 1593 Poznan

Catalog: # 26 / Inv: 963

Triplu gros 1597 Bydgosk

Catalog: # 27 / Inv: 954

Triplu gros 1597 Olkusz

Catalog: # 28 / Inv: 960

Triplu gros 1597 Olkusz

Catalog: # 29 / Inv: 957

Triplu gros 1597 Poznan

Catalog: # 30 / Inv: 962

Triplu gros 1597 Poznan

Catalog: # 31 / Inv: 953

Triplu gros 1598 Poznan